

A befogadás után

PALACKPOSTA III.

Ha Debrecen nem tízezer kilométerre lenne ide, más szóval, ha eljuttattam volna a debreceni irodalmi napokra, nem a nyugati magyar irodalom történetéről beszéltem volna – „a kirkesztéstől a befogadásig”, ezt indítványozták a rendezők –, inkább napi gondjaimról, pontosabban arról, hogy mi lesz irodalmunkkal a visszaszámlálás, a befogadás után.

Megszűnik-e most, hogy a nyugati író és a hazai olvasó végre valahára egymásratalált? Erdemes lesz-e ezentúl magyar szépprózát, verset, esszét kiadni Nyugaton?

Nézegettem az elmúlt hónapok termését, a legfontosabb nyugati magyar könyveket. Mintha máris láthatók lennének rajtuk az átrendeződés jelei. Az első megfigyelés: a termés megcsappant. Íróink magyarországi kiadóknak küldik kézírataikat. Megszaporodtak az idegen nyelvekre lefordított, vagy kétnyelvű kötetek. Szerzőik nyilvánvalóan úgy vélik, hogy új életteret kell találniok, ha már megszűnőben a nyugati magyar irodalom. Ugyancsak gyakoriak a könyvek, amelyeket a rendteremtés, a leltárkészítés szándéka hozott létre: a búcsúkötetek.

Természetes, hogy az irodalom, a tudomány, a művészetek dilettánsai, azok, akik számára az új Magyarországon se lesz nyomdafesték, továbbra is vadnyugati végváraikból pufogtatják tragikomikus számársaikat. Természetes az is, hogy vannak, akik úgy érzik: számukra későn jött a változás, és továbbra is saját zsebből, félezer példányszámban nyomtatják ki írásaikat. Meg kell érteni őket: már Cs. Szabó figyelmeztetett arra, hogy az emigránsok mélyen megbántott, sértett és sérült emberek.

Lássuk hát az új, a „befogadás utáni” nyugati magyar irodalom első fecskéit, amelyek itt fészkelődnek trópusi könyvespolcaimon.

A chicagói *Mócsi Ferenc* kétnyelvű verseskötete három művész munkája. Az írásokat *Kolumbán Miklós* fordította angolra és *Selmeczi Zsolt* grafikái hozzák az olvasáshoz közelebb. Egy szó mint száz, itt minden – a borítólap, a papír, a halványzöld betűk, a fordítás, az illusztrációk, az előszó – a maguk hatékony eszközeivel a versek jobb befogadását segítik.

Hogy az eredmény mégsem meggyőző, az semmiképpen sem a kitűnő nyomdai munka, a finomvonalú rajzok, vagy az inspirált fordítás hibája. Mócsi Ferenc nem ismeri kétségtelen tehetsége természetét és hátrányait: a Tízparancsolatra és a Mantrákra épülő versciklusában olyasmibe vágott, ami enyhén szólva nem fekszik neki.

De ne vágjunk a dolgok elébe. „Mócsi Ferenc költészetének alanya, tárgya és verseinek történései színhelye a világrendi szerepkörrel felruhá-

zott nyelvkultúra és annak előkelő játékszabályai” – így indít az előszó. A macska felfordul, az olvasó azonban nem hagyja magát. Megtudja így, hogy „a vers... az egymást kiegészítő és megszüntető paraméterek randomizált végösszege”, hogy „a Tízparancsolat és a Mantrák... szembehelyezését... csak az egész ciklus szempontjából utólag kikövetkeztetve tételvezhetjük fel...” és így tovább.

A meg nem emésztett tudást nehéz formába önteni. Ahhoz, hogy valaki magyar nyelven szólaltassa meg a Távolság-Kelct világát, nem mindennapos nyelvi fantázia, leleményesség szükségeltetik, egy olyan géniusz, amellyel *Kaslik Péter* nem rendelkezik.

De lássuk magukat a verseket. A Tízparancsolathoz fűzött kommentárokat, képzavarokat, stílustörések, logikai bakugrások ékesítik. A költő hol „hályog-hálóval” halászik, hol „Csíkot hasít a vélt törvények visszhangosított hátából”. Spirituális téma nehezen tűr meg bántóan prózai kifakadásokat („ami a tiéd az enyém is, de az enyémhez semmi közöd”), vagy éppen az apacsnyelvből vett („lcülteni”) ígét, és az olyan kültelki szellemességeket sem, mint „nem szép öröm a káröröm, de hasznosítható”, hogy „csak barátok vannak, és a másik fele, mely nem az”, esetleg hogy „az odaadástól nem kapott még senki szívthurutot.” Mózsai úgy látszik még nem döntötte el: Mózes vagy Móricka műve a Tízparancsolat.

Van azután itt még böven tudálékosság: „a spirituális struktúra hiánya”, vagy „a célzatosság anyagilag utolérhetősége”, a versben számomra, elszomorító.

De talán nem is ez a lényeg. Inkább az, hogy költőnk nem tud újat mondani, és így akarva-akaratlanul közhellyé teszi, banalizálja a Tízparancsolatot. Lírai vers – régi igazság – csak a legritkább esetben magyarázkodik. Ha mégis, a költőnek alaposan fel kell készülnie. Esetünkben el kell olvasnia, hogy mást ne mondjak, *Fray Luis de Leon*-t, a misztikusokat.

Az *Imantra* kétnyelvű kötete – melléfogás. Más kérdés, hogy csak azzal eshet meg ilyesmi, aki megújulásra törekszik, aki bátran és elszántan keres. Tiszteletre méltó alapállás. Biztos vagyok benne, hogy Mózsai Ferenc tartogat még a számunkra meglepetéseket. Kellemeseket.

*

Válogatott verseit az idén adta ki Kecskeméten az *Erdei Ferenc Művelődési Központ*, de hévízi házában, már öt év óta működik a *Csokonai Asztaltársaság*. A kör alapítói és vendégei között, *Dedinszky Erika*, *Csurka István*, *Zalán Tibor*, *Bertha Bulcsú* nevével találkozunk, irodalmi díját olyanok nyerték el, mint *Takáts Gyula*, *Fodor András* és *Csengey Dénes*. Az idén pedig, fennállása ötödik évfordulóján, takaros kisantológiával jelentkezett a Csokonai Asztaltársaság. Ha valaki, akkor a fribourgi *Major Zala Lajos* megtalálta a helyét a magyar irodalom atlaszán.

Annál meglepőbb, hogy új versesfüzete, a *Sursum Corda*, változatlanul a müncheni Aurora kiadásában (gyakorlatilag önkiadásban) jelent meg, csakúgy mint eddigi tizenkét magyar és hat francia nyelvű kötete. A kecskeméti válogatás eljutott a magyar olvasóhoz, árulják a boltosok. Mi szükség akkor erre a nyugati füzetre?

A költő elhatározásában feltehetően szerepe van a rutinnak, a rendszeretnek. Megszoktuk: minden két évben megszületik egy-egy új Major Zala-kötet. Hűség, a szellemi törzshöz való ragaszkodás: költőnk egyszerre Gőcsej fia és fribourgi Dzozet.

Azt mondtam, megtalálja a helyét. Gyanítom, azonban, hogy nem volt zökkenőmentes ez a visszatalálás. Major Zala Lajost csak fenntartásokkal fogadta be a magyar irodalom. Mint jelenséget, kétségtelenül. Mint értéket? Nem tudom.

Elismerjük, hogy a fribourgi költő új témákkal gazdagította a magyar költészetet. (Elszomorítóan szegényes szerelmi szókincsünk bővítéséért ki is érdemelte a „legnagyobb alpinista” címet.) Kezdünk rájönni, hogy igaza volt: a „magyaros szemérmesség” inkább kinyomatja a trágár szavakat, nehogy a szerelmet néven kelljen neveznie. Ami politikai költészetét illeti: ki emelt szót Erdélyért, nem a mai konjunktúrában, hanem húsz évvel ezelőtt?!

Mindez igaz. De befogadtuk-e magukat a verseket? Nem hiszem, és talán ez magyarázza a mostani újabb Aurora-kötetet. Postscriptum: a Sursum Corda az erdélyi *Plugor Sándor* döbbenetesen szép, finomvonalú rajzaival illusztrálja Major Zala 1984-es versét, az Énekek énekét. Ezt félszáz új szonett követi, az érett férfi himnusza a szerelemhez. Hogy milyen költő Major Zala Lajos? Rendhagyó, kétségtelen. Magányos: „Nincs pokol csak a szeretetlenségben... Egy magány van: az Isten nélküli” – mondja az egyik új szonett. Lehet szeretni, vagy nem szeretni. Irodalmunkból kiiktatni nehezen.

★

Borbándi Gyula esszékötetét kétségen kívül a leltározás szándéka hívta létre. Tizenegy tanulmányát 1974 és 1988 között közölte a müncheni *Új Látóbatár*. Így együtt azonban megsokszorozódik az írások hatása: az olvasó döbbenetben tapasztalja, hogy hiába tud belőlük betéve egész bekezdéseket, gondolatmeneteket, a végeredmény mégis egy új felismerés. A diákosan szerény Borbándi Gyula nagy példaképeit is felülmúló közíróvá nőtte ki magát müncheni emigrációja negyven éve alatt.

„Nyugaton élő magyar íróként mindig arra törekedtem” – írja előszavában – „hogy ez a távolság ne érződjék munkáimon.” És másutt: „Amikor (az emigráns) a valóság felmérésével és elemzésével foglalkozik, helyesen teszi, ha tekintetét csak a nyers tényekre és a reális lehetőségekre veti.” Normáihoz ez a józan, tárgyilagos – halk szavú, de határozott gondolkodó –, új kötetében is következetesen ragaszkodik.

A korona és a köztársaság, a magyar szentkorona hazatérését üdvözli 1978-ban. 1982-ben megbékélést, „gyümölcsöző és áldásos szereposztást” javasol a külföldi és a honi magyarság között. 1986-ban figyelmeztet arra, hogy „a közvetlen és fő veszély nem a jogfosztás és a nyílt terror esetleges visszatérése, hanem sokkal inkább különböző társadalmi betegségek keletkezése és terjedése.” *Magyarország és a magyarság* című tanulmányában megjósolja, hogy a gazdasági reformokat rövidesen politikaiak követik.

A *Jászai Oszkár*ról, *Bibó István*ról, *Gombos Gyula*ról és *Kovács Imréről* szóló visszaemlékezések közül kiemelkedik az utóbbi. A nagybeteg politikai utolsó napjairól szóló írás felcsillantja, Borbándi Gyula nem mindennapos szépírói érényeit. Szükszavú, tömör, drámai írás. Épp ezért megható, mert olyan szemérmes, mert olyan visszafogott.

Az *Így írják a történelmed* két tanulmánya kemény ítéletet mond hazai történetírásunk felett. Ám Borbándi még itt is szakítani tud az emigráns közirótól elvárt mindent-tagadással, örömmel nyugtázza a javulásra utaló mégoly halvány jeleket. Az emigráció (és a müncheni rádió) környezetében nem kis bátorság kellett hozzá: megdicsérni a magyarországi eredményeket.

A kötetet két napló zárja le: egy 1976-os amerikai és egy 1987-es magyarországi utazás jegyzetei. Az amerikai út tragikomikus részletei ellenére is nosztalgiát ébreszt abban, aki átélte az emigránsors évtizedeit.

Így nyüzsgöttünk, szomorkodtunk, amikor még minden a helyén volt, a vasfüggöny, a rab Kelet és a vad Nyugat. Azóta? Az ország nem várt ránk, felszabadította magát, mi pedig akár haza is mehetnénk. Azzal, hogy mégsem tesszük, elismerjük, hogy a hőskornak vége, nyugati polgárok vagyunk és magánemberek, nem hősök, nem áldozatok.

Az 1987-es *Magyarországi útijegyzetek*-ről felháborodottan nyilatkoztak még Borbándi legközelebbi munkatársai is. „Olyan tárgyilagos, hogy nincs benne se szív, se lélek” – mondogatták. A többség azt kifogásolta, hogy az író túl rózsásnak látja a magyarországi állapotokat. Ezt egyébként szerzői jegyzet közli az olvasóval a 222. oldalon, amely – kis emlékeztető a cenzúrára! – fehéren maradt.

„Arról számoltam bc, amit láttam, hallottam, megfigyeltem” – teszi helyére az író a dolgokat. Ami pedig az útijegyzetek hangját illeti, ez az írás – nemhogy száraz lenne – érzelmes utazás! „Minél tovább vagyok Budapesten, annál inkább érzem, hogy mennyire szerettem ezt a várost.” Engem szükséztől, regisztráló budapesti sétáival Borbándi – mitagadás – mélyen meghatott.

Íme egy könyv, amelyet minden tájékozódni kívánó magyar értelmiséginek illene elolvasnia. Csak remélhetjük, hogy hamarosan Magyarországon is megjelenik, a világos beszéd szeretetére, realizmusra és türelemre okítva népickeket és urbánusokat egyaránt.

